

CSICSAY ALAJOS

AZ ORVOSTUDOMÁNY MEGALAPOZÓI

Ha valaki váratlanul megkérdezné tőlem, mi az orvosi rendelők, a gyógyszertárak és a mentőautók közös emblémája, továbbá miben térnek el ezek egymástól, azt kellene mondanom, nem tudom. Elkezdtem hát az interneten keresgélni, de nem lettem okosabb. Gondoltam, jobb lesz, ha előben nézek utána. Így győződtem meg róla, hogy a mentőkoszliké még nemzetközileg is egységes, de láttam patikák bejárati ajtaja feletti jelképeket, melyeket kissé túladagoltnak vélek. Az nem volt újdonság számomra, hogy minden egészségügyi szolgáltató logóján megtalálható a felfelé tekeredő kígyó. De vajon miért a kígyó a gyógyászat fő szimbóluma? Feltehető, sokan úgy vélik,

azért, mert a kígyó teste mérget termel. Azt kevesen tudják, hogy a hüllő *Aszklépiosz* kígyóját szimbolizálja. Most meg az lehet a kérdés, ki volt *Aszklépiosz*, akit régen magyarított nevén *Eszkulápként* volt szokás emlegetni. Állítólag ő egy görög isten, aki kerek háromezer esztendővel ezelőtt élt, ha élt egyáltalán, amire a mitológián kívül semmi más bizonyíték nincs. A tudománytörténészek azt is tudni vélik, hogy négy gyermekével együtt (két fiú és két leány) ők alkották az egészségvédelem mindenható tótumfaktumainak a csoportját. *Makhaón* volt az első sebész, *Podaleiosz* az első belgyógyász, *Panakeia* az első gyógyszerész, *Hügieia* pedig az egészséges életmód

első tanácsadója. Mi sem természetesebb annál, minthogy munkálkodásuk révén mindannyian istenekké váltak. Hügieia nevét mindmáig megőrizte a *higiénia*, illetve a *higiéné* szavunk (nyelvileg mindkettő elfogadott), *Panakeiára* pedig egyes mai gyógyszereink elnevezése utal. Megjegyzem, a görög-római orvosok között számon tartanak egy magát *Aszklepiadésznek* nevező figurát is, aki Alexandriában tanult, de aztán népszerű római orvos lett, viszont kitartóan ragaszkodott hozzá, hogy ő *Aszklepiosznak* az utóda, sőt egyes ági leszármazottja, holott hétszáz évvel később élt, mint az, akinek nyomdokaiiban akart járni. Ezek szerint a nagyravágyó szélhámoskodás

sem mai keletű. Azonban pár száz évvel megelőzte őt *Hippokratész* (i.e. kb. 460–377), akit minden bizonnyal jogosan tekintenek az európai orvostudomány atyjának, holott ő is hajlamos volt a kuruzslásra. Ezért mi sem természetesebb, hogy vele kapcsolatban is sok homályos dolog merül fel, aminek nagyrészt az a magyarázata, hogy az *Eszkuláp* körül keletkezett mítoszok nagyban keveredtek a hippokratészi realisabb gyógyászattal. Ám mielőtt tovább lépnénk, álljunk meg egy pillanatra a mai jelképeknél!

Állítólag a görögök azért tulajdonítottak oly nagy jelentőséget a kígyónak, mert rájöttek, hogy a mérge amellet, hogy öl, gyógyít is. Sajnos ezt is meg kell cáfolnunk. Annak ellenére, hogy a modern farmakológia logójának kiókumlálói még a serleget is mellé csempészték, ráadásul úgy, hogy az *Hügieiáé* (volt?). Nofene! Hát mégsem *Panakeia* lett volna az első gyógyszerész? Így bízom meg az ember egyes „tudománytörténeti tények” pontosságában! Ezek után talán még azzal is előhozakodhatunk, hogy aligha lehetett az ókori görögök turpissága a gyógyászat szimbólumai közé belopni a talpas poharat meg a patikamérleget, hisz azok jóval későbbi eszközök voltak, akárcsak a cseppekben és a grammokban mért patikaszerék. Kérdés, vajon mivel fogják majd reklámozni azokat a gyógyszereket, melyek hatóanyagait már csak molekulákban fogják adagolni. Most jut eszembe, az emberi „leleményesség” határtalan. Ahogy felütötte fejét a 2020-as világjárvány, pár napon belül azok is megcsodálhatták – méghozzá színesben, a tévé képernyőjén –, milyen ragyogóan szépek a koronavírusok, akiknek fogalmuk sincs róla, mi fán teremnek a vírusok. Virágok-e vagy tán karácsonyfadíszek? Mindenesetre nem olyan riasztó szörnyetegek, mint a körömgomba elleni gyógykrém reklámfigurája. Kezdetben csak egy koronavírusról adtak hírt a tudósítások, most már innen-onnan behurcolt mutánsairól is. Egyre zavarosabbá válik a kép. Megjegyzem, a vírusok, amióta világ a világ, mint élő „valamik”, mindig is léteztek. Állítólag azért nem sorolják őket az élőlények közé, mivel nincs sejtes szerkezetük. Ennek ellenére állandóan mutálódnak. Azt is rebesgetik, hogy az öröklődésnek és a változékonyságnak ők

az egyik mozgatórugói. Az pedig rég köztudott, hogy sok törzsük (utóbb már fajuk) vált kórokozóvá. Minden élő szervezet génállományába képesek beépülni, tehát paraziták, és sosem lehet tudni, melyikük mikor válik kórokozóvá. Ettől függetlenül minden vírus arra kényszeríti a gazdasejteket DNS-ét, hogy ne a saját, hanem a vírus RNS-ét replikálja, azaz másolja, mert csak így tudnak fennmaradni és szaporodni. De hát e bonyolult folyamat elmagyarázására mondják, most „nincs idő”. Be kell vallanom, én, mint egykori biológia szakos tanító, nem is mernék rá vállalkozni. Elégedjünk meg annyival, hogy a koronavírus „ellen” van már megelőző védőoltás. Gyógyszer ugyan nincs, nem is lesz egyhamar, mint ahogy egyelten vírustörzs ellen sem találtak fel még eddig semmit sem. Viszont már régóta léteznek olyan oltószerek, amelyek a múltban megtámadott szerv (szervezet) immunrendszerét arra serkentik, hogy egy adott vírus „szaporodásának” útját tudja állni. Csak az értelmetlen, hogy most mire szolgál az emberek millióinak a tesztelése. A koronavírus(ok) „megállítása” körül zajló, kezdetben „szórakoztató”, aztán bosszantó, végül dühítő csetepatékat pedig szinte megállás nélkül ontják ránk a hírközlő eszközök. Az is „szórakoztató” látvány, amikor a tévécsatornák kivétel nélkül megmutatják – naponta százszor, ezerszer, ha valaki nem tudná –, miként megy végbe a felső karizomba történő injektlás. De vajon mit tennének a tévések (súgja a kisördög), ha az illetékesek elrendelnék, hogy másnaptól kezdve nem karba, hanem a vaskosabb farizomba, régiesen az emberek hátsó fertályába kell az injekciós tűt beszúrni, mert úgy intenzívebben hat a szer? De félre a tréfával, mert ami szerintem már büntetendő kellene, hogy legyen: a tévécsatornák tele vannak koporsókkal és temetőekkel, meg ostoba politikai acsarkodásokkal, hogy honnan érdemesebb és honnan nem szabad, sőt veszélyes is életmentő vakcinákat importálni. Ha már sok milliónyit megvett az állam, immáron hétfélét, válasszon közülük egyet magának a virológiában (is) fölöttébb tájékozatlan honpolgár. Már aki önként hajlandó beoltatni magát. Ugyan ki utasítaná el, ha annyi tülekedés után végre őt is kisorsolták?

De azt, ugye, nem meri kimondani senki, amit a gyerekek beoltásával kapcsolatban már rég elrendeltek, hogy nincs apelláta, kötelező és kész. Mintha annak eldöntése, hogy melyik oltóanyagra miként reagál egyes emberek immunrendszere, mindenki maga tudná megállapítani a legjobban. Közben azt szajkózzák: a pandémia leküzdése nem magánügy. Bámulatos, milyen sokat fejlődött a demokrácia *Eszkulápék* óta. Ja, hogy közben volt egy *Periklész* nevű politikus is, akiről azt tanítják az iskolákban, ő volt a demokrácia kimódolója, szó szerint atyja. Bár neki is voltak hibái – alighanem ezért nem lett belőle isten –, melyeket a rosszakarói elhíreszteltek róla, például azt is, hogy addig beszélt az athéni polgároknak (lyukat a hasukba?), amíg el nem hitték, hogy a nép akarata az, amit ő folyvást kifundált. Ez által lett volna ő az első populista politikus is? A csuda tudja. Tény, hogy a híveivel azt is el tudta fogadtatni, az ő politikájának köszönhető, hogy a görögök sorsfordító győzelmeket tudtak aratni a betolakodó perzsák felett. A peloponnészoszi háborút pedig egyenesen ő vezette a Dél-szi Szövetség ellen. Legalább is az elején. Érdemeiért jutalmul rábízták az Akropoliszon folyó építkezések irányítását. Ám ami a legfontosabb, annyira fénylett a pár évtizedig tartó demokráciája, hogy még két és fél ezer év múltán is világít. Mondogatták is a nyolcvankilences rendszerváltáskor: „A demokrácia ugyan nem tökéletes, de eddig még jobbat nem találtak ki”. De ha olyan volt, mint amilyen ma a tájainkon lett, akkor bizony a régi is egy cseppet diszsonánisan szólhatott. Nem csoda, ha Gaia néha megrázkódit, amikor bántja fülét a zene.

A kígyó is több okból elgondolkodtató. Eredete visszavezethető az ókori népek, köztük a görögök kíváncsiságára, akik állandóan az eget kémlelték, s a csillagképeket vagy állatokhoz hasonlították (nagy kutya, kis kutya, kos, medve, kígyó) vagy földi alkalmatosságokhoz (kasz, mérleg, serleg, szekér, stb.), s e csillagcsoportosulások megnevezése mindmáig megmaradt. Sőt még a csillagjósásokban is hisznek mindmáig az emberek milliói, annak ellenére, hogy a reálisan gondolkodók ezt pusztá babonának vélik. Azonban mindezidáig nem jutott elég idő arra

sem, hogy a tudomány magyarázatokat találjon olyan feltételezésekre (vagy megcáfolja őket), hogy van-e összefüggés az ivaros szaporodó élőlények nemei közti arány, illetve a megtermékenyülés (fogamzás) pillanata és az égitestek (Hold, bolygók) állása között. Vagy tán ez is a Gaia önszabályzó rendszerének a műve lenne, miként a járványok? Csak ne-hogy e probléma megoldását is a politikusok vegyék a kezükbe.

Az ember évezredek óta kínlódik a külső és belső okok által előidézett kórságaival, melyek leküzdéséhez segítségért elsősorban isteneihez fohászodott. De csakhamar akadtak olyan szemfüles társaik, akik képesek lettek a betegek gyógyulásában segíteni, sőt gyakran az életüket is megmentették. Nem véletlen hát, hogy akik ezt gyakrabban meg tudták cselekedni, azokat az istenek közé emelték. A mai orvosok többsége is tudomásul veszi, hogy az ember pszichikuma, illetve a lelki világa (nem mindegy, minek nevezük), melynek egyik alkotóeleme a hit, fontos lehet a gyógyulás során. A fizikum gyógyulásában, vagyis a belső egyensúly, szakkifejezéssel élve a homeosztázis megmagyarázhatatlan, olykor „csodás” helyreállításában felbecsülhetetlen szerepe lehet a hitnek. Ez viszont már kissé eltér a megkezdett témánktól, de azért meg kell jegyeznünk, a természettudományokon kívül van még épp elég kifürkészhetetlen rejtély a világban.

A Föld élőlényekkel történő benépesedése, azaz *Gaiává* válása a legújabb kor emberiségének fölöttébb sok és nagy gondokat okozott már eddig is. A jövővel kapcsolatos aggodalmak pedig egyáltalán nem alaptalanok. Mivel naponta szó esik róluk, szöszaporítás lenne felsorolni őket. Azt azért okvetlenül meg kell jegyeznünk, miután az ember ősei „megjelentek” a földön, a rengeteg negatív tényező ellenére szédületes gyorsasággal, mintegy 8-9 millió év alatt homo sapienssé váltak. Rövid tízezer évek során – annak ellenére, hogy a természeti csapások mellett még egymást is kíméletlenül, folyamatosan s olykor tömegével pusztították, – benépesítették az egész Földet, olyannyira, hogy végül annak uraivá váltak. Legalább is ezt hiszik magukról. Az csapja be őket, hogy fejlett értelmi képességeik (kre-

ativitásuk) és érzelmviláguk révén megdöbbentő változásokat hoztak létre rajta. Különböző embercsoportok társadalmakká szerveződve 9-10 ezer év alatt csakhamar ugyanennyi milliárdra szaporod(hat)nak. Ha csak maga Gaia meg nem elégei az iramot.

No, de most már tényleg térjünk vissza *Aszklépiosz*hoz meg a kígyó-jához, amit a görög szobrászok a gyógyító istennel együtt örökítettek meg, mégpedig úgy, hogy nem pálcára, hanem a hatalmát jelképező botra tekeredve ábrázolták. Botra, amire őistensége támaszkodott. A görögöknél a kígyók a megújuló erőt, sőt az életet szimbolizálták, és pedig azért, mert állítólag azt hitték, azáltal, hogy levedlik a bőrüket, folyvást új életre kelnek, vagyis halhatatlanok. A legújabb kor herpetológusainak azt is sikerült megállapítaniuk, hogy a görög szobor milyen kígyófajt ábrázol. Szerintük *Eszkuláp* kígyója nem más, mint az erdei sikló, Linné nevezéktanában: *Elaphe logissima*, az újabb nevezéktanban viszont: *Zamenis longissima*. Ez pedig azért is érdekes, mert ennek a fajnak nincs méregmirigye. Tehát méreggyűjtő kelyhet rajzolni mellé teljesen fölösleges, mondhatnánk, egyszerűen kitaláció. A mérleg meg pláne. No, de emblémának, ha már azzá tették, megteszi. Mit számít az, ha egy-két jelentéktelen tévedéssel több vagy kevesebb került be az orvoslás történetébe.

Az *aszklépiádok* a görögöknél zárt „*orvos-papi* rendet” alkottak. A görögök hatalmas gyógyító templomokat építettek számukra, melyekben – nem is lehetett bolondság – „álomterápiával” (is) gyógyítottak. Ezt még Hippokratész is megcselekedte néha. Jé! Hiszen akkor *Eszkulápék* megelőzték Freudékat is! De minden tréfa nélkül: Hippokratésznek felbecsülhetetlenül nagyok az érdemei. Ő ismerte fel elsőként, hogy „... minden kórformának valóságos oka van, amit az értelem próbáljon megfejteni és az ésszerűség gyógyítani”. Tudott, hogy Hippokratész nem boncolt emberi testet, ezért a szerveket csak általánosságokban ismerte, viszont eligazodott a nőgyógyászati megbetegedések között. Ő és kortársai a tapasztalataikat, hogy ne merüljenek feledésbe, le is jegyezték, mely írásokból évszázadok múlva tanköny-

vek kerekedtek. Ami megint csak kuriózum: az ókori görög orvosok nevei kikoptak a korai szakirodalomból, csak Hippokratészé maradt meg mindmáig. Azt tartják: „*az ókori Görögországban ő volt az első orvos, aki rendszerbe foglalta és leírta az orvostudomány elméleti és gyakorlati alapjait, tudnivalóit.*” Tehát joggal állíthatjuk, hogy Hippokratész és társai rakták le az orvostudomány alapjait, s alaposan feladták a leckét az utánuk következő orvosnemzedéknek. Mint mindennek, ennek is megvan a maga fonákja. Mérhetetlen nagy tekintélyük folytán mind Arisztotelész, mind Hippokratész, sok-sok évszázadon át útját állta a gondolkodás szabad fejlődésének. Főleg a filozófiájuk volt szent és sértetetlen. Mert hiába volt Hippokratész orvos, gondolkodásmódja szinte elválaszthatatlan volt a korát megelőző és a korát uraló filozófiától. Kiindulópontnak ő is az őselemeket: a földet, a tüzet, a vizet és a levegőt tartotta, valamint azok tulajdonságait: a szárazat, a meleget, a nedveset, a hideget, illetve ezeknek a kombinációit. Ami viszont teljesen új volt nála, kispekulálta a nedvkörtan elméletét. Az életneveket ő is négy kategóriába sorolta be, melyek a következők: a vér, a nyák, a sárga epe és a fekete epe. Szerinte minden betegség ezek arányára, ha úgy tetszik, keveredésük optimális arányának a felbomlására vezethető vissza. E gyermek feltételezésen akár nevezhetnénk is. Csakhogy az ember vérmérsékletének, „temperamentumának” a meghatározására sokáig használatos volt a hippokratészi elméletre épülő négy alaptípus: a vérmes, az epés, a mélabús és a hidegvérű jelző. Mit beszélnek? Hiszen sem a közbeszédből, sem a szépirodalomból mindmáig nem koptak ki. A pszichológia szótárában pedig ezek mindmáig érvényesek: a szangvinikus, a kolerikus, a melankolikus és a flegmatikus típusok. E kifejezések a személyiségtípusok megkülönböztetése céljából épültek be a szakirodalomba. Bár vannak már korszerűbbek is, de találóbbak aligha. És még valamit. Ki gondolná, hogy a Hippokratész nedvkörtana indította el a vér és testváladékok mai, laboratóriumi elemzését?